

УДК 94(73).091.7

АМЕРИКАНСЬКІ СТРАТЕГІЇ ДОПОМОГИ ПОЛІТИЧНИМ БІЖЕНЦЯМ НАПЕРЕДОДНІ ТА У ПЕРШІ РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

AMERICAN STRATEGIES OF RELIEF TO POLITICAL
REFUGEES BEFORE AND AT THE BEGINNING
OF WWII

Юшкевич В. В.,

кандидат історичних наук, докторант кафедри
нової та новітньої історії зарубіжних країн,
Київський національний університет ім. Тараса
Шевченка, (Київ, Україна), e-mail:
volodymyr_yushkevych@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-6338-8557

Yushkevych V. V.,

candidate of historical sciences, postdoctoral
program student at Taras Shevchenko National
University of Kyiv, Faculty of History, Department
of Modern and Contemporary History of Foreign
Countries (Kyiv, Ukraine), e-mail:
volodymyr_yushkevych@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-6338-8557

Проаналізовано комплекс заходів, що були складовими американських ініціатив з подолання європейської кризи біженців. Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку 1938 р., коли Президентом Ф. Рузвельтом було запропоновано створити спеціальну міжнародну інституцію для допомоги вимушеним політичним мігрантам з Австрії та Німеччини, аж до моменту завершення періоду нейтралітету США у грудні 1941 р. Метою написання даної статті є встановлення ролі і місця американських гуманітаристських зусиль у допомозі політичним біженцям від нацистського переслідування на прикладі аналізу внутрішньої та зовнішньополітичних стратегій Білого Дому. При написанні дослідження використовувалися як загальнонаукові (системного аналізу) так спеціально-історичні (історико-системний, історико-описовий, історико-компаративістський, періодизації) методи наукової систематизації та аналізу досліджуваних сюжетів минулого. Проаналізовано діяльність американського Держдепу, спрямовану на дипломатичне вирішення проблем виїзду з Німеччини політичних біженців. Прослідковано співпрацю президентської адміністрації з науковцями та громадськими активістами з питань аналітичного супроводу реалізації переселенських проектів у Латинській Америці.

Ключові слова: політичні стратегії, гуманітаризм, Ф. Рузвельт, М. Тейлор, Д. МакДоналд, МКБ, ПДКПБ, біженці.

The article analyzes a complex of activities that were part of the American initiatives to overcome the European refugee crisis. Chronological research boundaries cover the period from the beginning of 1938, when the President Roosevelt was asked to establish a special international institution to assist forced political migrants from Austria and Germany, to the end of the US neutrality period in December 1941. The purpose of a given article is to identify the role and places of American humanitarian efforts to assist political refugees from Nazi persecution on the basis of an overall analysis of the internal and foreign policy strategies of the White House. During the research and preparation of the article general scientific (of systematic analysis) and special historical (historical-systematic, historical-descriptive, historical-comparative, periodization) methods of scientific systematization and analysis were used in investigating historical aspects of the past. The activity of the American State Department in its diplomatic efforts to negotiate and assist to fleeing of political refugees from Germany, is analyzed. The collaboration of the presidential administration with scholars and community activists on analytical support for the implementation of resettlement projects in Latin America has been revealed.

Keywords: political strategies, humanitarianism, FDR, M. Taylor, J. McDonald, IGCR, PACPR, refugees.

Двадцять століття часто супроводжувалося значними техногенними та військово-політичними катаклізмами, які у свою чергу породжували величезні соціально-демографічні проблеми

люду. Одним з таких лих стало біженство. Заходів та методів, які вживала європейська спільнота для допомоги біженцям, що залишили свої домівки за наслідками Першої світової війни, виявилось замало в умовах дискримінаційної, а часто й людиноненависницької політики тоталітарних режимів напередодні Другої світової війни. За таких обставин, американський лідер запропонував свою допомогу. Його ініціатива зумовлювалися гуманітаристськими міркуваннями, адже прямих економічних чи політичних вигод Ф. Рузвельт від цього не отримував. Більше того, у необхідності відповідних кроків ще треба було переконати ізоляціоністів у Конгресі та значну частину суспільства.

Прагнення перегляду європейських кордонів для об'єднання німців в одну державу та дискримінаційна політика всередині Німеччини несли в собі загрози війни та демографічної кризи. Анексія Австрії, мовчазно сприйнята провідними європейськими державами, змусила американського лідера запропонувати нові підходи до надання допомоги реальним та потенційним політичним біженцям. Після Аншлюсу Австрії понад 200 тисяч євреїв потрапили в німецьке правове поле, де вже відносно них застосовувалися обмежувальні норми. За таких обставин американський лідер розпочав розглядати практичні можливості надання допомоги цим особам. Оскільки законопроект про збільшення міграційних квот не мав шанси на успіх в Конгресі, де переважали ізоляціоністи, Рузвельт вирішив використовувати наявні в його розпорядженні правові засоби. Своім указом він об'єднав німецьку (25957 осіб) та австрійську (1413 осіб) міграційні квоти, що давало можливість легально прийняти в країні частину переслідуваних нацистами громадян. Ще 18 березня 1938 р. на засіданні уряду Президент США поставив питання щодо американських можливостей надання допомоги політичним біженцям у Австрії.

Отже, першим кроком США стала робота з координації міжнародних зусиль. 22 березня міністр фінансів Г. Моргентау-молодший та заступник голови Держдепу С. Веллес підготували для Ф. Рузвельта меморандум щодо скликання міжнародної конференції з метою створення нової організації допомоги політичним біженцям. На його підставі, вже 24 березня Кордел Халл розіслав запрошення до країн Європи та Латинської Америки. Для американської та світової громадськості нова гуманітарна ініціатива стала відомою після того, як 25 березня 1938 р. на прес-конференції в фундації Ворм-Спрінгз (штат Джорджія) Президент проголосив початок нової політики стосовно біженців. Окрім євреїв, Рузвельт сподівався поширити допомогу на інші категорії осіб, переслідуваних через політичні мотиви (іспанських лоялістів, німецьких католиків та лютеран) [7, р. 90].

Держдепом США розсилалися запрошення та здійснювалося листування з понад тридцятьма країнами з чотирьох різних континентів. Для

забезпечення максимального представництва учасників запевнили, що їм не треба буде змінювати законодавство і нікого не будуть зобов'язувати збільшувати міграційні квоти. Це можна назвати одним із стратегічних прийомів американської дипломатії, оскільки пропозиція стосовно розподілення німецько-австрійських біженців в межах існуючих міграційних приписів могла принести результати у середньостроковій перспективі.

Так, представники американської делегації повідомили, що у США вже було об'єднано німецьку та австрійську міграційні квоти, що давало можливість прийняти в країні 27 370 осіб. Окрім того, вони ознайомили присутніх з матеріалами зведеної порівняльної таблиці міграційних квот по іншим 67 країнам та колоніям світу. Вказувалося, що кожна з них може щорічно приймати від п'ятдесяти (Філіппіни) до 65 721 (Велика Британія) осіб [14, р. 81–82]. Заповнення цих міграційних квот давало б можливість забезпечити притулком 151 473 вимушених мігрантів кожен рік. Що у свою чергу, могло б за декілька років зняти напруженість у питанні допомоги німецьким та австрійським політичним біженцям. Якшосумарну чисельність німецьких (499 682 особи за переписом 16 червня 1933 р.) та австрійських (за переписом 22 березня 1934 р. – 191 481 особа) євреїв визначити у сімсот тисяч осіб, то за умови повної реалізації американської пропозиції щодо заповнення квот усіма названими країнами, реалізувати масштабний гуманітаристський допомогий проект було б можливо упродовж п'ятдесяти п'яти місяців.

Ініційована Ф. Рузвельтом конференція пройшла французькому курортному місті Евіан-ле-Бен, що на березі Женевського озера. Упродовж дев'яти днів роботи (6–15 липня 1938 р.) тут збиралися представники 32 країн та 39 громадських організацій. Проаналізувавши склад учасників Евіанського зібрання, можна підсумувати, що при запрошенні тієї чи іншої країни США орієнтувалися на свою дипломатичну мережу та характер двосторонніх відносин. До того ж, американською стороною переслідувалася мета поєднання зусиль країн, що не входили до Ліги Націй (мова йде про вісім країн Латинської Америки).

На практиці, американські пропозиції особливого ентузіазму в учасників конференції не викликали. Лейтмотив виступів більшості делегатів зводився з одного боку до визнання права біженців на притулок, а з іншого – на декларування відсутності можливостей для його реалізації в практично кожному окремо взятому випадку [10, р. 31–32]. Так, французький представник заявив, що сили країни вичерпано, а для біженців зроблено вже достатньо. Один із членів британської делегації висловив побоювання, що з пропозиціями вислання євреїв за кордон, у разі успішності Евіанських ініціатив, згодом можуть виступити Польща, Угорщина та Румунія.

Все ж, це не означає, що Евіанський форум пройшов безрезультатно. Головним рішенням конференції стало створення постійно діючого

органу у справах біженців. Варто зазначити, що на той час структури Ліги націй мали тимчасовий характер. Мандат Нансенівського офісу та Верховного комісара у справах німецьких біженців спливав 31 грудня 1938 р. [12, р. 283, 290]. Витвореною в Евіані організацією був Міжурядовий комітет з питань біженців (англ. Intergovernmental Committee on Refugees). Перед «Евіанським комітетом» ставили завдання заміни хаотичної вимушеної міграції за політичними мотивами з Німеччини та Австрії на чітку схему, напрацьовану в переговорах з німецьким урядом. Іншим полем діяльності МКБ мали стати прямі переговори з країнами, що здатні надати притулок політичним біженцям з Центральної Європи.

На першому засіданні, що розпочалося 3 серпня 1938 р. у Лондоні, створити Постійний комітет МКБ. До його складу входили Голова (представник Великої Британії) та п'ятеро заступників (США, Аргентина, Бразилія, Франція, Нідерланди). Британці погодилися взяти на себе головування за умови призначення США директора МКБ з мандатом переговорів з німцями та країнами, що могли б приймати біженців. Американським представником став Джордж Раблі, а його заступником – Роберт Пел. Головним завданням американських репрезентантів стало проведення від імені організації двосторонніх переговорів з представниками нацистської Німеччини. У зв'язку із Судетською кризою місію було перенесено в часі, що викликало хвилю критики з боку Ф. Рузвельта, яку він висловив американському заступнику голови МКБ Майрону Тейлору у письмовій формі 28 листопада 1938 р. [2, р. 1–4]. Застереження президента подіяли, і вже 15 грудня Д. Раблі в Лондоні зустрівся з головою Рейхсбанку Яларом Шахтом. Директор МКБ запропонував німцям розробити п'ятирічну програму виїзду з країни євреїв працездатного віку, взявши за взірць угоду Хаавара від 25 серпня 1933 р., якою регламентувався «трансфер євреїв до Палестини». У відповідь німецький представник зажадав виплати трьох мільярдів рейхсмарок у якості компенсації.

Новий раунд перемовин пройшов з 11 січня до 2 лютого 1939 р. у Берліні. Починаючи з 20 січня новим представником німецької сторони став радник міністерства економіки Гельмут Вольтат. 1 лютого було напрацьовано меморандум, що містив проект угоди, названої в історіографії планом Раблі – Шахта – Вольтата. Його зміст передбачав виїзд 150 000 євреїв, яких визначили як «найманих робітників» (працездатні особи у віці 15–45 років), протягом трьох–п'яти років. Витрати на переїзд та облаштування мігрантів брав на себе спеціально створений трастовий фонд, на чверть поповнюваний з конфісковуваних при виїзді з країни єврейських активів. Решту фінансових витрат мав взяти на себе Міжурядовий комітет. Розглядався варіант залучення до транспортних операцій компанії Хаавара.

Результати переговорів Д. Раблі представив на засіданні МКБ 14 лютого, але коли проект

після обговорення не винесли на голосування, він був змушений подати у відставку. На цій посаді американця змінив тогочасний комісар Ліги Націй з питань біженців британець сер Герберт Емерсон. Той погодився на цю роль за умови збереження своїм заступником Р. Пела. Після повного знищення чеської державності у березні 1939 р. від продовження прямих переговорів з Німеччиною представники МКБ відмовилися.

Нове засідання Комітету пройшло в Лондоні у липні 1939 р. Заступника директора Р. Пела відкликали назад в Держдеп США, що поставило під сумнів перебування в організації Великої Британії. Г. Емерсон погоджувався лишитися на посаді директора лише за умови створення у Вашингтоні офісу заступника Голови МКБ. Невдовзі американське представництво комітету очолив Майрон Тейлор.

З початком Другої світової війни, на неофіційному рівні низкою країн висловлювалися сумніви у доцільності своєї участі в МКБ. За таких обставин, повну відповідальність за подальше функціонування Міжурядового комітету на себе взяли Сполучені Штати. Виходячи з власних можливостей американці сконцентрували роботу в західній півкулі, в першу чергу контактуючи з власними торговими партнерами в Латинській Америці [5, р. 440–442].

Спроби американської сторони зберегти напрацювання 1938–1939 рр. шляхом перенесення зустрічі Виконкому до Вашингтону не знайшли розуміння серед інших учасників Комітету. На Вашингтонській конференції Директорату МКБ з представниками організації особисто зустрічався Президент Ф. Рузвельт, який озвучив пропозиції, що мали б зарадити вирішенню проблем вимушених політичних мігрантів в нових умовах. Серед них, створення Переселенської корпорації. Проте й цього разу американські ініціативи були зустріті іноземними партнерами без особливого ентузіазму. До столиці США зарубіжні делегати прибули без чітких урядових інструкцій. З моменту початку Другої світової війни Вашингтонське засідання Виконкому МКБ у жовтні 1939 р. майже чотири роки залишалося останнім.

За таких обставин питання опіки політичними біженцями на себе перебрав Президентський дорадчий комітет з питань політичних біженців. Структура була створена 13 квітня 1938 р. Ф. Рузвельтом з представників громадськості та урядових експертів для аналітичного забезпечення реалізації обраного курсу. Його головою став колишній комісар Ліги Націй з питань німецьких біженців Джеймс МакДоналд. Ще 1935 р. МакДоналд висловив свої пророчі «застереження». У «Листі про відставку», написаному 27 грудня 1935 р., американець попереджав про загрозу виникнення міграційної кризи у короткотерміновій перспективі [9]. Детальний аналіз німецького антисемітського законодавства та прогнозування потенційних гуманітарних загроз, разом із заявою про відставку, адресувався генсеку Ліги Націй Жозефу Авеноло. Останній, згодом став одним із

символів політики «умиротворення» та пасивності міжнародних структур стосовно проявів агресії з боку Німеччини, Італії, Японії.

Засідання Президентського комітету відбувалися щомісячно. Спочатку головна робота структури зосереджувалася навколо аналітичного планування потенційних та супроводу існуючих проектів. Так, одним із напрямів діяльності ПДКПБ стала співпраця з американськими науковцями, здійснювана через колишнього очільника Американського географічного товариства та радника президентів В. Вільсона і Ф. Рузвельта Ісайю Бовмана. У своїх наукових роботах І. Бовман доводив недоцільність домінування ізоляціоністського підходу при визначенні зовнішньополітичного курсу США [13]. Його аргументи неодноразово використовував Президент Ф. Рузвельт під час обговорення американської стратегії зовнішньої політики. Ще у 1938 р. побачила світ монографія, присвячена питанням дослідження соціально-економічних можливостей заселення на вільних землях, що залишилися у світі [8].

Аналітичні дослідження з метою пошуку місць притулку для європейських біженців здійснювалися І. Бовманом відповідно до його бачення потреб господарського освоєння нових земель, врахування економічної реальності проекту, критичного ставлення до пропозицій колег, повної підтримки президентського курсу Ф. Рузвельта на відмову від принципів ізоляціонізму в зовнішній політиці. «Телеграма Бовмана» від 20 листопада 1938 р. містила копію Доповіді МакБрайда щодо потенціальних можливостей створення сільськогосподарських колоній в країнах Центральної Америки [6, р. 68], в основному піддана критиці з боку фахівця. У свою чергу, І. Бовман пропонував розглядати Бразилію та Анголу у якості перспективних варіантів для створення господарських поселень у першому випадку так і для цілеспрямованого освоєння цілої країни в іншому [4, р. 65].

Після Евіану переговори стосовно можливості розміщення європейських біженців велися американською стороною з представниками філіппінського, домініканського, британського, французького, нідерландського, еквадорського, австралійського та канадського урядів [5, р. 441]. Особливо активними були контакти з урядом Сполученого Королівства стосовно переселення євреїв до Британської Гвіани.

Завдання зі швидкого створення компактних поселень можна було реалізувати винятково в умовах країн, що перебували у значній або повній залежності від США. Для такої ролі представники американської адміністрації обрали дві країни. Так, на Філіппінах діяв спеціальний державний режим перехідного характеру, з частковим американським контролем над внутрішньою та зовнішньою політикою. Повне проголошення незалежності очікувалося тільки в 1946 р. Не дивлячись на наявність власного уряду та державних структур, роль американського генерал-губернатора

залишалася високою. У випадку з Домініканською республікою, то карибська країна ще з 1905 р. передала повний контроль над власною фінансовою системою в руки США.

Головним проектом Вашингтонського офісу МКБ та Президентського комітету стало створення агроколонії біженців Сосуа в Домініканській республіці. Під патронатом ПДКПБ та Джойнту вирішили створити Домініканську поселенську корпорацію – DORSA. Після згоди представників Домініканського уряду прийняти в країні «велику кількість біженців», висловлену в Евіані, за направленням Президентського дорадчого комітету з питань політичних біженців у період з 7 березня до 18 квітня 1939 р. у столиці (на той час мала назву Сьюдад-Трухільйо) працювала комісія у складі Генрі Бейкера (голова), Вільяма Крамера та Артура Кочера. Комісією було підготовано вичерпний звіт «Польові дослідження поселенських можливостей деяких місцевостей Домініканської республіки» [1].

Офіційний старт «домініканському експерименту» дала підписана 30 січня 1940 р. угода між Домініканською поселенською асоціацією та урядом, яка гарантувала для єврейських колоністів дотримання релігійних свобод та містила митні й податкові пільги, що мали б сприяти активізації подальшої міграції євреїв.

У січні 1941 р. до американського посла на Домінікані Роберта Макгрегора Скоттена звернувся представник уряду Віші на Кубі Баруа з проханням розглянути план французького уряду щодо біженців. Мова йшла про вивезення шістдесят тисяч осіб упродовж трьох років з неокупованої частини Франції. Він пропонував скликати спеціальну ділову зустріч МКБ, адже представники п'ятнадцяти країн-членів якого мали з'їхатися до Сьюдад-Трухільйо з нагоди першої річниці від початку реалізації «домініканського переселенського проекту», проте не знайшов підтримки свої ініціативи від американського та домініканського колеги [5, р. 434–435].

У вересні 1941 р. в США було сформовано групу з восьми експертів інституту Брукінгса для дослідження умов та перспектив розвитку на чолі з Даною Мунро, директор школи суспільних та міжнародних відносин Принстонського університету [5, р. 443–444]. Також до складу групи фахівців, що вивчали домініканський досвід увійшли: Гаррі Сміт (колишній співробітник фірми Case, Pomeroy and Co.), Еліс Гудвін (міністерство сільського господарства США), фахівець з історії Латинської Америки Джон Гейндж (Стенфордський університет), Атертон Лі (директор американської дослідної сільгоспстанції в Пуерто-Ріко), агротехнік Джордж Буркхардт (Мерілендський університет), Джозеф Шнайдер (колишній викладач технічного інституту в Празі, співробітник Медісонського коледжу), професор патології рослин Джеймс Єнсен (університет Небраски). За підсумками роботи з вивчення втілення «цінного експерименту, спрямованого на вирішення проблеми переслідування у цілому

світі» американськими спеціалістами в 1942 р. було підготовлено звіт [11].

Паралельно з «домініканським проектом» переселенські акції намагалися реалізувати в США. У 1940 та 1941 р. міністр внутрішніх справ США безуспішно ініціював розгляд Конгресом питання стосовно господарського освоєння біженцями Аляски [15]. Навесні 1941 р. після вивчення досвіду Сосуа, директор відділу острівних володінь і територій міністерства внутрішніх справ США Руперт Емерсон запропонував створити тимчасове поселення біженців на американських Віргінських островах. Проте й цього разу ідея міністра Ікеса наштовхувалася на рішучий опір Держдепу та міністерства військово-морських сил [16, р. 2].

Також, слід додати, що американська пропозиція щодо «безболісного» вирішення «кризи біженців» шляхом заповнення законодавчо закріплених міграційних квот та колективного розподілення біженців між країнами світу з мотивів «спільної відповідальності багатьох» не було гідно оцінене з боку частини єврейської громадськості, в першу чергу представниками сіоністського руху. Це на їх думку, ставило під загрозу перспективи майбутньої єврейської держави у Палестині. З іншого боку, американцями на теоретичному рівні розглядалася можливість задоволення єврейських територіалістських прагнень за рахунок компактного розселення в окремо взятих землях аж до створення державного утворення в інших частинах світу. Мова йде про плани заснування «Франклінії» з південноамериканських колоній Британії, Франції та Нідерландів (К. МакГваер), ідею купівлі Анголи в португальців (І. Бовман). У той же час розселення біженців у Єврейській автономній області СРСР, враховуючи воєнні загрози, на думку Д. Томпсон не мало перспектив.

Однак, співпраця з громадськістю не завжди була успішною для американського уряду. В березні 1941 р. бізнесмен Герні Форд звернувся до голови Президентського комітету Д. МакДоналда із пропозицією надати біженцям підтримку для переселення у Бразилію, проте ця ідея реалізована не була [3, р. 106]. Подальше втілення допомогових акцій з боку США ускладнювалася у зв'язку із новими зовнішньополітичними обставинами – військовими поразками країн, що протистояли А. Гітлеру, забороною на виїзд євреїв з Німеччини у жовтні 1941 р. та офіційним вступом Сполучених Штатів у Другу світову війну в грудні 1941 р.

Отже, американським урядом на початку 1938 р. було взято курс на допомогу європейським політичним біженцям. Враховуючи стійкі ізоляціоністські та нейтивістські настрої конгресменів, Ф. Рузвельт був змушений діяти в позапарламентській площині. Допомогові стратегії Білого Дому полягали у створенні нової міжнародної організації та співпраці з існуючими структурами Ліги Націй; ініціюванні створення окремої переселенської корпорації та заповнення міграційних квот в більшості країн світу винятково біженцями; здійсненні прямих переговорів з німцями та країнами, що могли надати притулок;

співробітництві з неурядовими громадськими організаціями; заходах економічного тиску на Німеччину; дипломатичній роботі щодо переконання латиноамериканських країн у економічних вигодах від прийому мігрантів; підготовці аналітичних розвідок щодо пошуку необхідних місць в різних частинах світу аж до перспективи створення державного утворення. Встановлено, що для напрацьованих у 1938–1939 рр. планів передбачалася реалізація впродовж трьох–п’яти років в умовах мирного часу. Після початку війни у Європі, задуманий Ф. Рузвельтом принцип «солідарної відповідальності» вже не спрацьовував, тож американці змушені були майже одноосібно взяти на себе вирішення проблем біженців. Від кінця 1939 до кінця 1941 рр. цю роботу здійснювали Дердждеп США, Вашингтонський офіс МКБ та Президентський дорадчий комітет з питань політичних біженців. Їх головними проектами стало розміщення мігрантів у Мінданао (Філіппіни) та Сосуа (Домініканська республіка).

Список використаних джерел

1. Barker, HD., 1939. 'Report covering field investigations of estimated potentials that exist in selected countries the Dominican Republic', Washington: *Government Printing Office*, 58 p.
2. 'FDR's letter to M. Taylor', November 28, 1938. *Evian Intergovernmental Committee Conference. Folder 1, June–November 1938. Myron C. Taylor Papers*. Archivists of the Franklin D. Roosevelt Library and Museum, New York, p.1–4.
3. Feingold, HL., 1995. 'Bearing Witness: How America and Its Jews Responded to the Holocaust', Syracuse: *Syracuse University Press*, 322 p.
4. 'Foreign relations of the United States in 1939', 1956, *G. Bernard Noble, E. R. Perkins (eds.)*, Volume II. General, The British Commonwealth and Europe, Washington: *United States Government Printing Office*, 912 p.
5. 'Foreign relations of the United States in 1941', 1959, *Axon, M. F., Sappington, N. O., Phillips, S. L., Churchill, R. P., Thomsoneds, I. L. (eds.)*, Volume I. General. The Soviet Union, Washington: *United States Government Printing Office*, 1048 p.
6. 'HMIr's letter to FDR concerning discussion with Bowman', November 21, 1938, *Morgenthau, H. Jr., Diaries (April 27, 1933 – July 27, 1945)*, Volume 152 (November 20 – November 24, 1938), p.68–85.
7. Laffer, DR., 2011. 'The Jewish Trail of Tears. The Evian Conference of 1938', Tampa: *College of Arts and Sciences University of South Florida*, 397 p.
8. 'Limits of Land Settlement: a Report on Present–Day Possibilities', 1937, *direction by Isaiah Bowman*, New York: *Council of Foreign Affairs*, 380 p.
9. McDonald, JG., 1935. 'Letter of Resignation of James G. McDonald, High Commissioner for Refugees (Jews and other) coming from Germany, addressed to the Secretary General of the League of Nations. With an Annex containing an analysis of the measures in Germany against «Non–Aryans», and of their effects in creating refugees', London: *Headley Brothers*, 34 p.
10. O'Connor, S., 2017. 'Irish Government Policy and Public Opinion towards German–Speaking Refugees, 1933–1943'. Newcastle upon Tyne: *Cambridge Scholars Publishing*, 320 p.
11. 'Refugee Settlement in the Dominican Republic. A Survey Conducted Under The Auspices Of The Brookings Institution', 1942, *ed. by Dana G. Munro*, Washington: *The Brookings Institution*, 410 p.
12. Sallinen, H., 2013. 'Intergovernmental advocates of refugees. The Refugee Policy of the League of Nations and the International Labour Organization in the 1920s and 1930', Academic dissertation, Helsinki: *University of Helsinki*, 406 p.
13. Smith, N., 2004. 'American Empire: Roosevelt's Geographer and the Prelude to Globalization', Oakland: *University of California Press*, 586 p.
14. 'Statement of details regarding the number and the type of immigrants which the Government of the United States is prepared to receive under its existing laws and practices', July 8, 1938, *Evian Intergovernmental Committee Conference. Folder 1, June–November 1938, Myron C. Taylor Papers*. Archivists of the Franklin D. Roosevelt Library and Museum, New York, p.81–82.
15. U. S. Department of the interior, 1940. 'The Problem of Alaskan development'. Washington: *United States Department of the Interior*, 61 p.
16. 'Virgin Islands Refugee Plan Revived in Washington', 1941. March, 21. *Jewish Telegraphic Agency, Daily News Bulletin*, Vol. VIII, №86, p.2.

* * *